

Dr. Hegedűs Ernő*

Görgey Artúr altábornagy haderőszervezői, katonai-műszaki és vegyész kutatói tevékenysége

Görgey Artúr (1818–1916) honvédtábornok olyan komplex szakmai háttérrel rendelkező személyiség volt, aki a haderő szervezésében és kiképzésében, hadfelszereléssel való ellátásában, illetve a hadak vezetésében egyaránt részt vett, és mindhárom területen jelentős eredményeket ért el. A cikk Görgey Artúr altábornagy haderőszervezői, katonai-műszaki és vegyész kutatói tevékenységét mutatja be, hiszen tevékenységének katonai, illetve hadtörténeti aspektusait szakavatott hadtörténészek már részletesen feldolgozták.

Görgey Artúr utász-, majd testőrtiszt, honvéd altábornagy, polgári képzettségét tekintve vegyészmérnök. Gyalog-, majd huszárezrednél teljesített szolgálatot követően az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején a tűzér felszerelések beszerzéséért felelős szakember, majd a mozgó nemzetőrség egyik szervezője, később tábornok, a honvédsereg fővezére, végül hadügyminisztere. Hadtudományi területen több könyve, publikációja jelent meg, illetve a vegyészet területén is kiemelkedő eredményeket ért el, összességében több területen is sokat publikált. 1848–49-ben nem egészen egy évig állt az események középpontjában az akkor 31 esztendőes Görgey, a hadvezér, a haderőszervező és a katonai-műszaki szakember. Az 1868-ban alapított Honvédség felállításakor katonai szakértőként vették igénybe szaktudását, így e szervezetnek is egyik alapítója, ezáltal kétszeresen is a Honvédség alapítójának tekinthetjük.

Görgey tábornok volt az, aki 1848-ban a szabadságukért felkelők szervezetlen tömegéből szervezett fegyelmzett, kiképzett hadsereget, a Magyar Honvédséget megalakította, létrehozta. A korabeli honvédség Európa-szerte csodálatot keltő hadműveleteit is Görgey Artúr honvéd tábornok irányította, vezényelte, nem egy csatában saját életét is kockáztatva. A dicsőséges tavaszi hadjárat során, győzelmet győzelemre halmozva érkezett el hadvezéri pályájának csúcspontjához, Buda várának 1849. május 21-i visszavételéhez. A Magyar Honvédség Görgey emlékének adózva

1. ábra. Korabeli rézkarc a tábornokról

ÖSSZEFOGLALÁS: Magyarország 2018-ban ünnepli Görgey Artúr (1818–1916), az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc főparancsnoka születésének 200. évfordulóját. Görgey, miután elhagyta a haderő kötelékét, a prágai egyetemen tanult kémiát 1845–1848 között. Disszertációját a kókuszsavak zsírsavaiából írta és publikálta a bécsi Akadémiai Közlemények hasábjain. Ezután Görgey hazája első hívo szavára ismét katonának állt.

KULCSSZAVAK: Magyar Honvédség, katonai vezető, hadtudomány, kémia

ABSTRACT: This year 2018 has seen Hungary to celebrate the 200th anniversary of birth of Artúr Görgey (1818–1916), the commander of the Hungarian Revolution and War of Independence in 1848–1849. He, after leaving the army, graduated from chemistry at the University of Prague in years 1845 through 1848. His dissertation on examination of fatty acids of coconut oil had been published in the Report of Vienna Academy of Sciences. Görgey had volunteered for the defence of his fatherland was first sent.

KEY WORDS: Hungarian Defence Forces, military leader, military science, chemistry

* Mérnök őrnagy, Nemzeti Közszolgálati Egyetem KMDI/National University of Public Service KMDI, E-mail: hegedus.erno@hm.gov.hu, Orcid azonosító: 0000-0001-8457-5044

választotta ezt a napot a Magyar Honvédelem Napjának. Az utász végzettségű Görgey nemzetközileg elismert kémikusként a laurinsav felfedezője volt (a kókuszolajban).¹

Ha ma Görgeyre emlékeznek, külföldön is a kiváló hadvezérre gondolnak, akinek tavaszi hadjáratát, vagy mesteri visszavonulását a túlerőben lévő orosz csapatok között, például az amerikai West Point-i vagy a francia Saint Cyr-i katonai akadémiákon is tanítják. Azonban Görgey Artúr nem csak egyszerű katoná volt. A tábornok vezérkari szintig vett részt katonai képzésben, emellett – az utász szakterülethez kötődően – a vegyészet és a kémia tudomány területén is jelentőset alkotott. Ezekén túl hadiipar-szervezőként és haderő-szervezőként is megállta a helyét és a szabadságharcot követően számos hadtudományi jellegű írásművet is közreadott.

Görgey 1832 és 1836 között a tulli katonai utászakadémia hallgatója lett. Görgey „úgy vélte, hogy a jó hírű tulli katonai utászkolában majd megismerkedik az őt érdeklő technikai és természettudományos ismeretekkel. E reményében nem is csalódott. A monarchiában ugyanis a műszaki tisztképzésnek hagyományai voltak ... A hadmérnöki akadémia mellett kora leg színvonalasabb technikai képzése a Korneuburgban, majd az Alsó-Ausztriában a Duna partján fekvő Tulln városában működő cs. kir. utászkari hadapródiskolában folyt. Ebben a tanintézetben Görgey 1832. novemberől 1836. szeptemberig egy évi előkészítő tanfolyamot és három rendes tanévet végzett.”²

Görgey 1836-ban a császári-királyi 60. gyalogezred hadapródja lett. 1837-ben előléptették hadnaggyá, majd a Magyar Nemes Testőrséghez került. Olvasta a hadtudományi irodalmat, benne a három legnevesebb katonai teoretikus és szakíró, Károly főherceg, Jomini és Clausewitz műveit. Hermann Róbert szerint: „Görgey egyike volt a magyar hadsereg legképzettebb tisztjeinek: a tulli utászkari iskolában műszaki, a magyar nemesi testőrségben töltött évek során vezérkari képzettséget szerzett, hadapródként a gyalogos, huszártisztként a lovas szolgálat rejtelmeivel ismerkedett meg.”³ A testőrség ugyanis egyfajta vezérkari akadémiaként funkcionált a korabeli haderőben. A bécsi udvarban megközelítőleg 1320 fő magyar nemes ifjú szolgált 1760 és 1848 között, általában öt évig a testőrség kötelékében. Díszőrséget álltak a palotában, lovas kíséretet adtak az uralkodóház tagjainak, illetve futárküldetést teljesítettek. A testőrség díszelő funkciója mellett rendkívül jelentős célkitűzés volt a korszerű katonai ismeretek művelésének meghonosítása is, a testőrtisztek magasabb katonai kiképzésben is részesültek. Komoly követelmény volt a folyamatos képzésben való részvétel. Az oktatás katonai gyakorlatokból, matematikai, hadi tudományokból, viselkedés-, tánc-, nyelvismeretekből állt. Amikor letelt a testőrszolgálat ideje, Görgeyt a Nádor-huszárezredhez vezényelték. 1842-től itt szolgált főhadnagyi rendfokozatban.

1845-ben felfüggesztette katonai szolgálatát, és – az utász szakterülethez is kötődően – vegyészetet és az év októberében kémiát kezdett tanulni Európa egyik legrégebbi alapítású egyetemén, a prágai Károly Egyetemen. Önálló tudományos munkát is végzett, megoldotta a zsírsavhomológok elválasztását (sóik alkoholban való különböző oldékonysága révén). Kutatásának tudományos feladata volt, hogy eldöntse, vajon a kókuszdióolajban kaprinsav és kaprilsav mellett előfordul-e kaprinsav is. A kókuszdió olajának zsírsavairól írott dolgozata 1848-ban két tudományos folyóiratban is megjelent. E tanulmányával a kémikusok körében szakmai elismerést szerzett. Professzora tisztes ösztöndíjat és lakást biztosított számára.

Redtenbacher kémikus professzor eredetileg a prágai egyetem professzoraként dolgozott, itt volt hallgatója, majd

tanársegédje Görgey Artúr. Az „osztrák tudósnak, a bécsi és prágai egyetemek tanáranak, több magyar kapcsolata is volt. Görgey Artúr a Redtenbacher vezette tanszéken jelentős önálló munkát is végzett: új módszert fejlesztett ki a kókuszdió zsírsavainak elválasztására és kimutatta, hogy a kókuszdió olajban a Liebig által felfedezett zsírsavakon kívül kaprinsav és laurinsav is található. (Tehát nem Görgey fedezte fel a laurinsavat, ő a kókuszdió zsírsavban írta le először.) Ezzel a munkájával Görgey jelentős hírnevet szerzett azáltal, hogy az eredményeket a bécsi tudományos akadémia folyóirata és a Liebig által kiadott Annalen is közölte. Az egyetemi tanulmányokkal együtt jártak a gyakorlati célú tanulmányutak, így 1846-ban a prízbrami bányákat, kohókat, vasgyárakat kerestek fel, egy év múlva pedig mezőgazdasági mintauzembe látogattak.”⁴

Görgey jól végezte tanulmányait, így a lemergi egyetem tanársegédjévé kívánták kinevezni. Ő azonban Magyarországon akart vegyész képzetségének megfelelő egyetemi beosztást kapni. Kémiai tanulmányainak eredményeit a hazai mezőgazdaságban kívánta érvényesíteni. Hazatért és szakdolgozatát („A kókuszolaj szilárd és folyékony zsírsavai”) már magyarországi birtokán, Toporcon írta. Egy nagyobb kölcsönből vegyszereket és laboratóriumi segéd-eszközöket rendelt, otthon is folytatta kísérleteit. Toporcon fejezte be dolgozatát és küldte el 1848. május 21-én Redtenbacher professzornak, aki olyan jónak találta, hogy bemutatta a bécsi tudományos akadémián és két szaklapban is gondoskodott publikálásáról. A munka harmadik kiadása Ilosvay Lajos fordításában, a Magyar Kémiai Folyóirat 1907. évfolyamában látott napvilágot. Ő volt az első magyar kémikus, aki nemzetközi ismertségre tett szert.

2. ábra. A prágai Károly Egyetemen táblán örökítették meg a diákként és tanárként ott töltött éveinek emlékét

Magyar kémikus tudósként első ízben ő publikált külföldi folyóiratban. A hivatkozásainak száma referált folyóiratokban elérte a hatot.

Görgey megpályázta az átmenetileg megüresedett műegyetemi kémiai tanszék tanszékvezetői pozícióját. Professzori kinevezésére azonban a forradalom kitörése és a katonai pálya folytatása miatt végül nem került sor.

A március 15-ei események hírei komolyan foglalkoztatják, a kormány május 17-én, a honvédség megszervezésére kiadott felhívására nem sokkal később Pestre utazott, és jelentkezett a hadseregbe. Görgeyt, mint volt (huszár) főhadnagyot, honvéd századosi ranggal osztották be a Győrött szerveződő 5. honvédszászlóaljba. Görgey 1848. augusztus 27-én kapta meg honvédőrnagy kinevezését, és a tisztán belső önkéntesen mozgó nemzetőrség parancsnokaként Szolnokra került. Görgey szolnoki szervező munkája tíz napra, és egy nemzetőr zászlóalj felállítására korlátozódott. Az 1848 májusában létrejövő „nemzetőrség, valamint az első honvédszászlóalj felállítása lényegében már az önálló magyar hadügy kezdetét jelenti”.⁵

1848 júliusában berendelték Batthyány Lajos miniszterelnök katonai irodájába (katonai) titkárnak, majd az Országos Nemzetőrségi Haditanács fegyverfelügyelői osztályának titkára lett. Konstantinápolyba, majd Szmírnába kellett utaznia, hogy fegyvereket vásároljon. A szabadságharc haderejében a lőfegyverek többsége gyutacsos, valamint „lőkupakos” (csappantyús) lőfegyverekből, kisebb részben kovás puskákból állt. A csappantyúk és gyutacsok Magyarországon nem készültek, ezeket a monarchia hadserege számára Ausztriában állították elő. A bécsújhelyi állami fegyvergyárban gyutacsot, valamint Prágában a Sellier és Bellot gyárban csappantyúkat gyártottak. Ezért Görgey július 20-án Bécsújhelyre ment gyutacsokért, majd az osztrák hadügyminisztérium engedélyével intézte egy nagyobb mennyiségű készlet szállítását. 1848. július 21-én hivatali főnöke, Marziani György ezredes Görgeyt egymillió lőkupak (csappantyú) megrendelésére Prágába küldte, és az ügyintézéshez egy hónapig érvényes útlevelet kapott. Prágában szerződést kötött a Sellier és Bellot céggel. Utjáról visszatérve, Görgey 1848. július 18-án írt jelentésében részletesen beszámol az elvégzett munkáról és tapasztalatai alapján javaslatot terjeszt elő a Budapesten létesülő gyártás megszervezésére. Elképzelését a hadügyminisztérium, majd Kossuth is jónak és megvalósítandónak tartotta. Ezért Kossuth – még pénzügyminiszterként –, a lőkupakszállításról és lőkupakgyár felállításáról 1848. augusztus 30-án kiadott rendeletében elfogadta a javaslatot. A tervezett gyár azonban végül nem valósult meg.

Görgey 1848 szeptemberétől csapatparancsnoki beosztásokat látott el, azonban későbbi pályafutása során is részt vett a fegyverzeti anyagellátás kérdéseinek szervezésében, irányításában. A budai vár bevétele után Görgey utasította a tábori lőszerraktár parancsnokát, hogy 6 tüzérszázad vezetésével, két század erővel állítson fel tüzér számvevőseget. A szervezett feladatra a lőszerellátás felügyelete, illetve a raktározás és az ellátás megszervezése volt. A parancs szerint a lőszer főraktárnak Pesten kellett települnie.⁶

1848 júniusában Görgey cikket jelentetett meg a honvédsereg egyenruházatának kérdéseiről.⁷ Később, hadügyminiszterként Görgey tábornok alárendeltségébe tartozott a szabadságharc magyar haderejének teljes ellátási rendszere.

1848. november 1-én, Móra János altábornagy lemondása után, Görgey lett a feldunai hadsereg fővezére. Ugyanakkor Görgey a hadsereg főparancsnokság mellett átvette a hadügyminisztérium igazgatását is.

1849-ben Görgey tábornok hadügyminiszterként is kapcsolatba került a katonai felsőoktatás területével. „Június

14-én ... Görgey Artúr hadügyminiszter ... ha nem is a tudományegyetem hadi tanfolyama megindítására, de a Magyar Hadi Főtanoda újbóli megnyitására – melynek aligazgatója dr. Petzelt József honvéd alezredes, egyetemi tanár volt – több intézkedést adott ki, ám a tanítás a hadi események kedvezőtlen alakulása miatt már nem kezdődött el.”⁸

A szabadságharc bukása után Görgey számos hadtudományi munka szerzője volt. Megírta hadtudományi igénynyel bíró visszaemlékezéseit, két memorandumot készített 1867-ben Deák Ferencnek, hogy előkészítsen egy törvényjavaslatot a „Magyar véderő szervezéséről”. „A memorandum ... Kétségkívül az egyik alapját képezte a kiegyezés kapcsán folyó katonai tárgyalások során az Andrássy Gyula által képviselt magyar álláspontnak.”⁹ Görgeynek ez a „nagyszabású ... munkája volt az első olyan szaktanulmány, 1848–49 hadtörténetéről, amely a modern történettudomány szabályainak megfelelően, visszakereshető és pontos hivatkozásokkal (több, mint százal) tárgyalja a témát ... Emlékiratainak megjelenését követően ebben a munkájában fejtettem ki viszonylag részletesen a maga hadtudományi-stratégiai gondolatait.”¹⁰

Az 1868-ban alapított honvédség felállításakor katonai tanácsadóként, katonai szakértőként vették igénybe szak tudását. Görgey így – a szabadságharc hadereje mellett – az 1868-as magyar haderő-szervezetnek is egyik alapítója.

1875-ben – Demár János álnéven – részletesen reagált Dembinszki emlékirataira, a Budapesti Szemleiben.¹¹

A Magyar Honvédség híven őrzi Görgey tábornok emlékét. Görgey Artúr mellszobra (ifjabb Szlávics László alkotása) 1990 óta áll a Honvédelmi Minisztérium előcsarnokában. Másik mellszobra a Nemzeti Közszerződés Egyetem Vegyi-, Katasztrófavédelmi és Védelmi Igazgatási tanszéken található. A Magyar Honvédség Görgey Artúr Vegyivédelmi Információs Központja (MH GAVIK) szintén a nagy hadvezér és kémikus nevét viseli. Emellett Szentendrén, az MH Altiszti Akadémiának otthont adó laktanya 2012 óta ismét Görgey Artúr nevét viseli.

FORRÁSOK

- 1 Dodekánsav ($\text{CH}_3(\text{CH}_2)_{10}\text{COOH}$).
- 2 Móra László: Görgey Artúr mint kémikus és haditechnikus. Technikatörténeti szemle, 20. évf. 1993. 139. o.
- 3 Hermann Róbert: 1848–1849. A magyar szabadságharc hadtörténete. Budapest, 2001. 181. o.
- 4 Móra László: Katonai sikereit elősegítették kémiai tanulmányai – 175 éve született Görgey Artúr. Magyar Tudomány, 1993. évi VIII. évfolyam 11. szám 2004. november.
- 5 Liptai Ervin (szerk.): Magyarország hadtörténete. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1985 I. köt. 456–457. o.
- 6 Dr. Gáspár Tibor: A fegyver- és lőszerbiztosítás hazai történetének fontosabb tanulságai. PhD értekezés. ZMNE, 2008. 20. o.
- 7 Görgey Artúr: A honvédsereg egyenruhájáról. Budapest, 1848. június 5. In.: Hermann Róbert (szerk.): Görgei Artúr válogatott írásai. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018. 67. o.
- 8 Ács Tibor: Hadi tanfolyam a Bölcsészeti Karon és a Pesti Egyetemi Légión 1848–1849 – Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 22. Budapest, 2001. 274. o.
- 9 Görgey Artúr (Demár János álnéven): Dembinszki emlékiratai I–V. rész. Budapesti Szemle, 1875.
- 10 Hermann Róbert (szerk.): Görgei Artúr válogatott írásai. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018. 37–38. o.
- 11 Uo. 33. o.